

KEN LIU

THE
PAPER
MENAGERIE
AND
OTHER STORIES

SAGA **J!** PRESS

LONDON SYDNEY NEW YORK TORONTO NEW DELHI

КЕН ЛЮ

ПАПЕРОВИЙ ЗВІРИНЕЦЬ

ТА ІНШІ ОПОВІДАННЯ

З англійської переклав Євген Ширинос

Київ
BOOKSHEF
2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
Звички книготворення окремих видів.....	9
Зміна стану.....	19
Цілковитий збіг.....	38
Вдалого полювання	67
Літеромант.....	94
Симулякр	138
Постійний клієнт	150
Паперовий звіринець	214
Ілюстрована книга з порівняльного пізнання для просунутих читачів.....	232
Хвилі.....	250
Моно no aware	280
На всі смаки	304
Коротка історія Транстихоокеанського тунелю.....	402
Майстер тяжб і Король мавп	426
Людина, яка поклала край Історії: документальна стрічка	458

ПЕРЕДМОВА

Я починав свою письменницьку кар'єру як автор коротких оповідань. Хоча тепер вже не пишу по кілька десятків оповідань щороку, зосередивши здебільшого творчі зусилля на прозових творах великої форми, проте оповідання все ще посідають особливе місце в моєму серці.

Ця збірка оповідань для мене самого несе в собі при смак ретроспективи. До неї входять деякі з моїх найпопулярніших творів (якщо судити за критерієм номінацій та перемог), а також ті оповідання, котрими я пишаюся, але які, здається, не отримали великого визнання. Гадаю, вони є гарною репрезентативною вибіркою моїх інтересів, нав'язливих ідей та творчих цілей.

Я не надто переймаюся поділом і відмінностями між фентезі та науковою фантастикою — або між «жанровими рамками» та «мейнстрімом». Для мене вся художня література — панування логіки метафор, які по суті є логікою оповіді, над дійсністю, безнадійно хаотичною і позбавленою сенсу.

Ми проживаємо весь свій вік, намагаючись розповісти історії про себе — вони і є сутністю нашої пам'яті. Саме так ми робимо життя терпимим у цьому безживному, повному випадковостей Всесвіті. Те, що ми називаємо таку тенденцію «помилкою наративу», не означає, що вона не має спільних точок дотику з істиною.

Просто деякі історії передають свої метафори трохи більш виразними літературними засобами.

Я також перекладач, а процес перекладу пропонує природну метафору взагалі самому процесові творення тексту, як я його собі уявляю.

Кожен акт спілкування — це диво перекладу.

У даний момент, в цьому місці, мінливі потенціали дії моїх нейронів вибудовуються у певному порядку, створюючи візерунки-думки; вони спускаються вздовж мого хребта, розходяться по руках, пальцях, поки не спричинять скорочення м'язів, перетворивши думку на рух; натискаються механічні важелі; електрони змінюють місце розташування; і на папері з'являються позначки.

В інший час, в іншому місці, світло потрапляє на символ, відбиваючись в парі високоточних оптичних приладів, створених природою після мільярдів років випадкових мутацій; перекинуті догори дригом зображення формуються на двох екранах, що складаються з мільйонів світлочутливих клітин, що перетворюють світло на електричні імпульси, які рухаються вгору зоровими нервами, перетинають хіазму, спускаються вниз зоровими трактами в зорову кору, де імпульси знову перетворюються на літери, розділові знаки, слова, речення, образи, загальний сенс, думки.

Уся система здається тендітною, безглуздою, штучно вигаданою.

Хто наважиться стверджувати, що думки, які виринають у вашій голові, коли ви читаете ці слова, це ті самі думки, що мав я, коли друкував? Ми різні, ви і я, й кваліа наших свідомостей настільки ж різні, як дві зірки на протилежних кінцях Усесвіту.

І все ж, що б не було втрачено в процесі перекладу на довгому шляху моїх думок через лабіринт цивілізації до вашого розуму, думаю, ви мене розумієте, і ви вважаєте, що розумієте мене. Наші розуми зуміли доторкнутися одне до одного, хай і недосконало, на коротку мить.

Хіба сама ця думка не робить Усесвіт трохи добрішим, трохи яскравішим, трохи теплішим і людянішим?

Ми живемо заради таких див.

Я довіку вдячний багатьом бета-читачам, колегам-письменникам та редакторам, які допомогли мені на цьому шляху. Кожна історія розказана тут, певною мірою є сумою мого досвіду, всі книги, які я прочитав, усі розмови, які провів, усі успіхи і невдачі, радості, печалі, дива та розпачі, якими поділився — ми всі є лише точками перетину в павутині Індри.

Я також хочу подякувати всьому колективу мого видавця Saga Press за те, що вони допомогли мені створити таку прекрасну книгу. Серед них — Дженні Нг за те, що виловила всі помилки в рукописі; Майклу Маккартні, за прекрасний дизайн обкладинки; Мінмей Їп за задоволення неординарних запитів каліграфічного написання ієрогліфів; Єлені Стоукс та Кеті Гершбергер за продуману рекламну кампанію. Я особливо вдячний Джо Монті, моєму редактору в Saga Press, за те, що він відстоював і вдихав життя в цю книгу своїми добрими рецензіями (і врятував мене від самого себе); Рассу Ґалену, моєму агенту, за те, що побачив можливості в цих історіях; і найбільше Лізі, Естер та Міранді — за мільйони способів, якими вони наповнюють змістом історію мого життя.

І наостанок, дякую тобі, шановний читачу. Саме можливість дотику наших розумів перетворює письменництво на варте уваги заняття.

ЗВИЧКИ КНИГОТВОРЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ

Не існує повного перепису всіх розумних видів у Всесвіті. І не лише через суперечки щодо того, що вважати інтелектом, які тривають роками, але й тому, що кожної миті й повсюдно цивілізації переживають злети та падіння, так само як зірки народжуються і помирають.

Час пожирає усе.

І все ж, кожен вид має свій унікальний спосіб передачі мудрості крізь віки, спосіб зробити думки видимими, тактильними, завмерлими на мить, немов захисний мол, що протистоїть неблаганному плину часу.

Усі створюють книги.

АЛЛАТІАНЦІ

Хтось казав, що письмо — це лише видима мова. Але нам відомо, що такі погляди досить обмежені.

Аллатіанці, музична народність, пишуть, дряпаючи своїм тонким, твердим хоботком по податливій поверхні, наприклад, по металевій табличці, вкритій тонким шаром воску або затверділої глини. (Заможні аллатіанці подекуди з цією метою вдягають на кінчик носа насадку, виготовлену з коштовних металів.) Письменник проговорює свої думки, коли пише, змушуючи хоботок вібрувати вгору і вниз, продавляючи таким чином канавку на поверхні.

Щоб прочитати книгу, написану у такий спосіб, аллатіанець занурює ніс у продавлені канавки і протягує його через них. Тонкий хоботок вібрує відповідно до викривлень канавок, а порожниста камера у черепі аллатіанця підсилює звук. На такий манер відтворюється голос письменника.

Аллатіанці вважають, що їхня система письма досконаліша за усі інші. На відміну від книг, написаних алфавітним, складовим чи логографічним письмом, аллатіанська книга фіксує не тільки слова, але й тон, голос, модуляції, наголоси, інтонацію, ритм письменника. Це одночасно партитура і запис. Промова звучить як промова, лемент як лемент, а розповідь ідеально відтворює невимовне збудження оповідача. Для аллатіанців читання буквально означає чути голоси минулого.

Проте краса аллатіанської книги має свою ціну. Оскільки акт читання вимагає фізичного контакту з м'якою, податливою поверхнею, щоразу, коли текст прочитується, книга пошкоджується, тож деякі аспекти оригіналу безповоротно втрачаються.

Копії, виготовлені з більш зносостійких матеріалів, неминуче втрачають у фіксуванні всіх тонкощів голосу письменника, а тому не використовуються.

Щоб зберегти свою літературну спадщину, аллатіанцям доводиться тримати найцінніші рукописи у закритих бібліотеках, куди має доступ лише обмежене коло осіб. За іронією долі, найважливіші та найдовершеніші твори аллатіанських письменників читаються рідко, і відомі лише у вигляді інтерпретацій книжників, які намагаються передати оригінал у вигляді нових книг, після прослуховування читання оригіналу на спеціальних церемоніях.

В обігу циркулюють сотні, тисячі інтерпретацій найвпливовіших творів, а їх, у свою чергу, переказують і розповсюджують за допомогою все новіших копій. Аллатіанські вчені витрачають левову частку часу на

обговорення автентичності конкуруючих версій, виходячи з безлічі поганеньких копій, уявного голосу їхнього попередника, ідеальної книги, не спотвореної читачами.

Куатцолі

Куатцолі взагалі не вважають, що мислення і письмо — це різні речі.

Вони є расою механічних істот. Невідомо, чи виникли вони як механічні творіння іншого (старшого) виду, чи стали вмістищем для душ раси колись органічного життя, або еволюціонували самостійно з інертної матерії.

Тіло куатцолів складається з міді та має форму пісочного годинника. Їхня планета, рухаючись складною орбітою між трьох зірок, відчуває на собі дію величезних припливних сил, що плавлять і збовтують її металеве ядро, внаслідок чого тепло випромінюється на поверхню у вигляді пари гейзерів та озер лави.

Куатцолі кілька разів на день всотують воду у нижню камеру тіла, де вона повільно закипає, перетворюючись на пару, внаслідок того, що куатцолі періодично занурюються у киплячі озера. Пара проходить через регульовальний клапан — звужену частину пісочного годинника — до верхньої частини, де вона урухомлює різні шестерні та важелі, які оживляють механічну істоту.

У кінці робочого циклу пара охолоджується і конденсується на внутрішній поверхні верхньої камери тіла. Водяні краплі, перш ніж вивестися за межі тіла, стікають канавками, вигравіруваними у міді, поки не сформують стабільний потік, що спрямовується через пористий камінь, багатий на карбонатні мінерали.

Ці камені і є місцем розташування розуму куатцолів. Кам'яним органом проходить мережа тисячі, мільйонів каналів, що замикається в лабіринті, який розсікає водяний потік на незліченну кількість крихітних паралельних струмочків, що накрапують, тріпочуть, звиваються

одне навколо одного, не являючи поодинці жодної цінності, проте разом вони зливаються у потік свідомості, що формує плин думок.

Із часом патерн водяного потоку, що тече крізь камінь, змінюється. Старі канали зношуються і зникають, або блокуються і закупорюються — тому деякі спогади втрачаються. Виникають нові канали, які поєднують раніше відокремлені потоки — цей процес називається прозорінням — і вода, що виводиться з організму, відкладає нові мінеральні нарости у найвіддаленішому, наймолодшому кінці каменя. Ці щойнопосталі, крихкі мініатюрні сталактити і є новітніми, найсвіжішими думками.

Коли батьки-куатцолі дарують життя дитині в кузні, останнім актом творіння є передача дитині шматка власного кам'яного розуму — згустка отриманої у спадок мудрості та власних думок, який дає змогу дитині почати власне життя.

Коли дитина акумулює власний досвід, її кам'яний мозок нашаровується навколо цього ядра, стає все більш заплутаним і досконалим, аж поки вона сама не зможе розділити свій мозок зі своїми дітьми.

І тому куатцолі *самі є* книгами. Кожен несе всередині свого кам'яного мозку письмову згадку накопиченої мудрості всіх своїх предків: найстійкіші думки, що пережили мільйони років ерозії. Кожен розум виростає з насіння, переданого через тисячоліття, і кожна думка залишає слід, що може бути прочитаним і побаченим.

Деякі з найбільш жорстоких рас Всесвіту, наприклад, геспери, колись захоплювались видобуванням і колекціонуванням кам'яних мізків куатцолів. Ці камені ще й сьогодні виставлені на огляд у їхніх музеях та бібліотеках — часто підписані просто як «стародавні книги», — втім, для більшості відвідувачів вони нічого не значать.

Але оскільки раси-завойовники здатні відокремити мислення і письмо, вони можуть залишати записи без

згадок про вчинки і думки, які змусили б їхніх нащадків здригнутися.

Відтак кам'яні мізки так і залишаються у своїх скляних вітринах, чекаючи, коли вода потече їхніми зневодненими каналами, щоби знову вони змогли бути прочитаними й ожити.

ГЕСПЕРУ

Колись гесперу писали рядками символів, що відображали звуки у їхньому мовленні, але нині уже не пишуть взагалі.

Гесперу завжди мали складні стосунки з письмом. Їхні великі філософи не довіряли написаному. Книга, вважали вони, не є живим розумом, хоча намагається видавати себе за нього. Вона містить повчальні заяви, моралізує, описує нібито історичні факти чи оповідає захопливі історії... проте її не можна допитати як живу людину, вона нездатна відповісти на критику чи довести власні судження.

Гесперу записували думки неохоче і лише тоді, коли не довіряли капризам пам'яті. Їм значно більше подобалось жити у світі швидкоплинності мови, ораторського мистецтва і дискусій.

Свого часу, гесперу були лютим і жорстоким народом. Як би сильно вони не полюбляли палкі дебати, однак ще більше шанували військову славу. Їхні філософи виправдовували завоювання та винищення прогресом: війна була єдиним способом оживити ідеали, закладені у статичному тексті, переданому через століття, переконатися, що вони залишилися правдивими, і вдосконалити їх на майбутнє. Лише та ідея гідна збереження, котра веде до перемоги.

Коли гесперу нарешті відкрили таємницю зберігання та картографування розуму, то зовсім занедбали письмо.

Перед смертю великих царів, генералів, філософів, розум екстрадується з їхніх тіл. Шляхи кожного зарядженого іона, кожного швидкоплинного електрона,

кожного дивного і чарівного кварку, вловлюються і відливаються в кристалічній матриці. Ці розуми завмирають назавжди у момент відділення від власника.

У цей момент розпочинається процес картографування. Обережно, ретельно команда майстрів-картографів, за допомогою численних підмайстрів, відстежує кожну з незліченних крихітних приток вражень, осяянь, що зливаються у припливи та відпливи думок, поки ідеї не досягнуть тієї сили, яка робила їхніх авторів по-справжньому великими.

Після закінчення процесу картографування, команда починає обчислення для продовження траєкторій простежених напрямків думки, щоб стимулювати наступну. Прокладанням напрямків думок, видобутих із великих заморожених розумів, у величезну, темну *terra incognita* майбутнього, займаються найблискучіші наукові інтелектуали гесперу. Вони присвячують цьому найкращі роки життя, і коли помирають, їхній розум, у свою чергу, також картографується для перенесення у майбутнє.

Таким чином, великі уми гесперу не помирають. Щоб поговорити з ними, гесперу потрібно лише відшукати відповіді на картах розуму. Отже, вони більше не мають потреби у книгах у первісному вигляді — відмерлих символів — бо мудрість давніх завжди з ними, ще мисляча, ще скеровуюча, ще досліджуюча.

Оскільки гесперу щоразу більше часу і ресурсів приділяють стимуляції розуму давніх, то стали вже не такими войовничими, що принесло полегшення їхнім сусідам. Мабуть, правда, що деякі книги усе ж мають цивілізаційний вплив.

Тулл-токи

Тулл-токи читають книги, написані не ними.

Вони є енергетичним істотами. Ефемерні, мерехтливі візерунки зміщення потенціалів поля, розтягнуті поміж

зірок немов примарні стрічки — такі на вигляд тулл-токи. Пролітаючи крізь них, зорельоти інших видів навряд чи відчують бодай найлегший опір.

Тулл-токи стверджують, що все у Всесвіті може бути прочитане. Кожна зірка — то живий текст, де масивні конвекційні потоки розпеченого газу оповідають епічну драму, а плями на поверхні зірок виступають знаками пунктуації, корональні петлі — стилістичними фігурами, спалахи — виразними уривками, які щиро звучать посеред глибокої тиші холодного простору. Кожна планета приховує в собі поему, написану в похмурому, зазубреному стакато-ритмі голих скель ядра, чи в ліричних, млосних, багатих римах — як маскулінних, так і фемінних — вихорових газових гігантів. А ще існують планети з різними формами життя, що нагадують хитромудрий, інкрустований коштовними каміннями годинниковий механізм, що вміщає різноманіття самореферентних літературних пристроїв, котрі лунають та повторюються без кінця.

Та найвеличніші книги, на думку тулл-токів, можна знайти на горизонті подій біля чорної діри. Коли тулл-токи втомлюються переглядати нескінченну всесвітню бібліотеку, то починають дрейфувати до чорної діри. Під час прискорення тулл-токів до точки неповернення, потоки гамма- та рентгенівського випромінювання розкривають все більше і більше з найвеличнішої таємниці, порівняно з якою всі інші книги — лише поверховий зблиск. Книга стає дедалі складнішою, збагаченою все більшою кількістю нюансів, і тулл-токи відчують, що от-от будуть розчавлені неозорістю книги, яку вони читають, проте після початку читання розуміють, що час для них сповільнився аж до повної зупинки і вони матимуть цілу вічність щоб закінчити читати, поки безкінечно падатимуть до центру того, чого ніколи не досягнуть.

Зрештою, книга тріумфує над часом.

Звісно, жоден із тулл-токів не повернувся з такої подорожі, й багато хто заперечує їхню можливість читати чорні діри, розцінюючи це як просто міф. Дійсно, є чимало таких, що вважають тулл-токів лише неграмотними шахраями, які прикриваються містикою, аби замаскувати своє нецтво.

Тим не менше, дехто продовжує бачити в тулл-токах інтерпретаторів книг природи, які ми бачимо повсюдно. Отримані внаслідок таких дій тлумачення є численними та суперечливими, і призводять до нескінченних дебатів щодо змісту книг та, особливо, їх авторів.

КАРУЇ

На відміну від тулл-токів, які читають найбільші книги, каруї — читачі й письменники мікроскопічного масштабу.

Маленької статури, каруї в будь-якому вимірі не перевищують крапку наприкінці цього речення. В своїх подорожах вони жадають від інших отримати лише книги, що втратили вже значення і не можуть бути більше прочитані нащадками авторів.

Через їхні невражаючі габарити, багато рас не сприймають каруї як загрозу, тому ті можуть отримати жадане з невеликими труднощами. Наприклад, на їхнє прохання люди Землі подарували їм таблички і вази помережані лінійним письмом А*, мотузкові сплетіння і вузлики під назвою *кіпу***, а також різнобарв'я старовинних магнітних дисків та кубів, які вже не піддаються дешифруванню. Гесперу, після того як припинили свої завойовницькі війни, передали каруї кілька старовин-

* Нерозшифрований різновид критського письма. — Тут і далі — прим. пер., якщо не зазначено ін.

** Частково дешифрована мнемонічна і рахункова система інків та їхніх попередників.

них каменів, які вони вважали книгами, відібраними у куатцолів. Навіть самітники антуу, які пишуть за допомогою пахощів та ароматів, дозволили їм взяти кілька старих книг, запахи у яких вже надто вивітрилися, щоб їх можна було прочитати.

Каруї не докладають жодних зусиль, щоби дешифрувати свої придбання. Вони лише прагнуть використати старі книги, вже позбавлені сенсу, як порожнистий простір, в якому можна звести свої витончені барокові міста.

Лінії на вазах і табличках перетворилися на вулиці зі жвавим рухом, де стіни будинків були поцятковані комірчастими приміщеннями, що доповнили попередньо існуючі обриси своєю фрактальною красою. Волокна зав'язаних мотузок розплели повністю, наново перев'язали на мікроскопічному рівні, поки кожен оригінальний вузол не перетворився зрештою на плутанину тисяч менших вузликів, де у кожному закапелку торговець каруї може відкрити крамничку чи молода сім'я отримати нове житло з лабіринтом кімнат. Магнітні диски, у свою чергу, використовуються в якості арени для розваг, де гасас вдень енергійна молодь, насолоджуючись зміною векторів руху локального магнітного потенціалу. Вночі поверхня освітлюється крихітними вогниками, які сліднують за магнітним потоком, а давно втрачені дані підсвічують танець тисячам молодят, які шукають єдності у коханні.

Проте не вірно було б стверджувати, що каруї взагалі не пробують тлумачити. Коли представники видів, що передавали артефакти каруї, приїжджають із візитом, вони неодмінно відчують близькість із новими спорадами.

Наприклад, коли представники Землі відвідали з екскурсією Великий ринок, побудований у *кіну*, то нарочно побачили — за допомогою мікроскопу — бурхливу активність процвітаючої торгівлі: приглушене бурмотіння чисел, рахунків, цін, грошей. Один із землян —

нащадок людей, які плели вузли стародавніх книг, був надзвичайно вражений. Хоча він і не міг прочитати їх, але знав, що *кіпу* були створені для запису рахунків, контролю за сплатою податків та ведення книг обліку доходів і витрат.

Або взяти приклад із куатцолями: з'ясувалося, що один із втрачених кам'яних мізків каруї використують як дослідницький комплекс. Крихітні камери і канали, якими у давнину текли водянні потоки думок, тепер стали лабораторіями, бібліотеками, навчальними і лекційними залами, що наповнені звучанням нових ідей. Делегація куатцолів приїхала, щоб забрати мозок свого пращура, але повернулася з упевненістю, що все має лишатися як воно є.

Це виглядає так, ніби каруї мають здатність чути відгомони минулого, і несвідомо зводять свої будівлі на палімпсесті* давно написаних і так само давно забутих книг, випадково наштовхнувшись на справжню сутність, яку неможливо втратити, незважаючи на те, скільки часу минуло.

Вони читають, не усвідомлюючи цього факту.

• • •

Осередки розуму світяться у холодній глибокій порожнечі Всесвіту, немов бульбашки у безкрайньому темному морі. Тулячись, зміщуючись, з'єднуючись і ламаючись, вони залишають по собі спіралеподібні фосфоресцентні сліди, коли штовхаючись підіймаються до невидимої поверхні — кожен настільки ж унікальний, як підпис.

Усі створюють книги.

* Палімпсест (грец. *παλινψηστον*, від *πάλιν* — знову + *ψηστός* — зішкрябаний) — пергамент, на якому стерли первісний текст, а поверх нього написали новий.

ЗМІНА СТАНУ

Щовечора перед сном Ріна перевіряла холодильники.

На кухні їх стояло два, під'єднані до різних контурів електропроводки, один — із вигадливим диспенсером льоду на дверцятах. Ще один був у вітальні, одночасно слугуючи підставкою для телевізора, а інший — у спальні — виконував функцію приліжкової тумбочки. Маленький пристрій, призначений для гуртожиткових кімнат у коледжі, стояв у передпокої, а охолоджувач, куди Ріна щовечора засипала свіжий лід, був у ванній під раковиною.

Ріна відчинила дверцята кожного з холодильників і зазирнула всередину. Більшість із них перебували порожніми майже увесь час. Це аж ніяк не турбувало Ріну. Їй було не цікаво їх заповнювати. Перевірки були питанням життя та смерті. Йшлося про збереження її душі.

Насправді її цікавили морозильні камери. Їй подобалося відчиняти кожні з дверцят на кілька секунд, даючи холодному туману з конденсату розсіятися, щоби відчути холод на пальцях, грудях, обличчі. Вона зачиняла дверцята, коли вмикався двигун холодильника.

До моменту, коли вона закінчувала процедуру з усіма холодильниками, квартира наповнювалася хором басів усіх двигунів — низьким, утробним гулом, що Ріна відчувала як звук безпеки.

У своїй спальні Ріта залазила у ліжко і закутувалася в ковдри. Вона повісила на стіни кілька фотографій

льодовиків та айсбергів й роздивлялася їх як зображення старих друзів. На холодильнику біля ліжка стояла ще фотокартка у рамочці — Емі, її сусідка у коледжі. Вони не спілкувалися вже багато років, проте Ріна все одно зберігала її фотографію.

Ріна відкрила холодильник біля ліжка. Вона глянула на скляну таріль з її кубиком льоду. Із кожним новим поглядом той здавався дедалі меншим.

Ріна захряснула дверцята холодильника і взяла книжку, що лежала на ньому.

Една Сент-Вінсент Міллей: Портрет у листах друзів, недругів та коханців

Нью-Йорк, 23 січня 1921 року

Моя найдорожча Вів,

Нарешті я набралася мужності сьогодні поїхати до Вінсент у готель. Вона повідомила, що більше мене не кохає. Я заридала. Вона розлютилася і сказала, що я не вмію тримати себе у руках, тому мені також доведеться піти. Я попросила її приготувати мені чаю.

Справа у тому хлопці, з яким її бачили. Я знала. І все ж почути таке з її вуст особисто — було жахливо. Маленька дикунка.

Вона випалила дві сигарети, а тоді простягнула мені портсигар. Сигарети виявилися занадто міцними, тому я зупинилася на одній. Після чого вона запропонувала мені свою помаду, щоб я могла підмалювати губи, так немов нічого між нами не сталося, наче ми все ще в нашій кімнаті у Вассарі*.

* Коледж Вассар — приватний гуманітарний коледж в місті Пакіпсі, штат Нью-Йорк. У часи навчання Едни Сент-Вінсент Міллей був коледжем лише для дівчат.

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.